В бою убили ескадронного Хтокала, поранили Лукаша, веселого заспівувача, що на всю бриґаду вславився своєю вдачею і вмінням складати пісні; ескадрон пішов ховати Хтокала. Лукаш лежав у лазареті. До нього приходили заспівувачі з других частин учитись. Тепер він складав пісню про геройську смерть ескадронного Хтокала. Сестри — жалібниці хтиво дивилися на його молоде кавалерійське обличчя, крутили йому "гоголь — моголь" і він бундючився, слинив хемічного опівця, весь писок вишмарував фіолетовим, а пісня не виходила.

У полон денікінці забрали Дроботю й хтокалового коня.

Ескадрон водночас радів і плакав.

Дроботя був ескадронним каїном, нехлюєм і задавакою і кожний аж реготався, згадуючи, що більше не доведеться бачити його рябої пики.

Плакали за хтокалевим конем і не менш ніж за самим Хтокалом.

Кінь був норовистий, вороний, з лисиною на лобі, у білих панчішках. Ніхто не міг сісти на нього, крім ескадронного. Звали коня — Шекспір, бо в той день, коли Хтокало дістав його — на обідраній позаторішній афіші прочитав він це ім'я. Ім'я йому подобалося, як і сам кінь. Ім'я приросло до коня.

Тепер кінь був у полоні й за Хтокаловою труною нікому було йти, бо за кавалерійськими традиціями кінь мусить іти за труною свого господаря.

Саме про це й хотів написати в своїй пісні Лукаш, але сестри — жалібниці лізли до нього із своїм "гоголь — мого-лем* — і ьін не міг зосередитися.

Нарешті він кинув олівця, прислухався до жалібного маршу, що доносився з кладовища й звелів умити себе. Сестри — жалібниці принесли воду, якраз тоді, коли з кла-

лонища долетів відгомін трьох сальв, і Лукаш прогнав їх. Йому стало шкода ескадронного. Бідолага Хтокало! Чор-тові біляки забрали Шекспіра й нікому проводжати тебе до могили! Нещасний Хтокало, дорогоцінний ескадронний, ти вмер, а твій друг Лукаш лежить тяжко поранений і...

Лукаш хникав. Він зовсім не тяжко був поранений. Нін був поет і це так прийшлося сказати — до рими. Амінь. Рана на нозі тільки трошки свербить. Скоро його випишуть, не більше тижня чекати...

Повз лазарет вертався з кладовища ескадрон. Ескадрон співав мляво. Заспівував Васька Хмурий. Лукаш аж скри-пився од його голосу... Позорить ескадрон, маруда!

— Васько! — крикнув він у вікно, підвівшись на ліктеві.— Васько, перестань співати, не позор ескадрона, бо пийду з лазарета, все одно рішу...

Але Васька мабуть не чув його. Він навіть не повернув голови — так захоплений був своїм співом. Васька думав, що співає, як соловей, а хрипів, як сорокалітня галка.

Шекспіра в полоні прийняли краще ніж Дроботю.

З Дроботі стягли чоботи й ґаліфе, наклали повну пазуху бебехів, всипали кільканадцять шомполів й замкнули в каталажку.

Шекспіра забрав собі ротмістр Рюпа. Він звелів засипати йому вівса, сам приходив дивитися, як той себе почуває в штабній стайні й був вельми задоволений. Він навіть хотів потріпати Шекспіра за холку, але

той дико повів на нього оком, заіржав, кинув задом і ротмістр Рюпа похитав зі стайні.

— Ну й коня мені пощастило дістати... — сказав ротмістр у штабі. — Дикун!..

Підполковник Пивоварів недовірливо чмихнув носом.

— У ротмістра Рюпи завжди новий кінь... Мабуть знов якась кляча? А покажіть но вашого Росінанта!

Ротмістр Рюпа з призирством подивився на сухе обличчя 133

134 Пивоварова. У підполковника мабуть геморой,—подумо ротмістр, — у нього негїриемний колір обличчя... — І СІ<|< зав у голос:

— Парі, підполковнику!

— Чудесно! Американське?

— Єсть американське, — козирнув, утішаючись певною перемогою, ротмістр.— Поручнику, будьте свідком!

— А — а,— подумав підполковник Пивоварів,—так тобі ще свідків треба? На слово офіцера не віриш? Чудесної

Всі троє пішли до стайні. До них приєдналося ще КІЛЬКИ офіцерів. Дехто з них уже знав про ротмістрову здобич.

— Ви програли парі, пане підполковнику,— сказав начальник штабу. — Кінь, як огонь, як шістнадцятиліш євреєчка... Ви програли!

— Ого! — подумав підполковник, — раз пішло на такі порівнання — виходить кінь не абиякий! — і сказав у го лос: —подивимось!

Ротмістр Рюпа підійшов до стайні й крикнув:

— Митрофане, виведи мого нового коня! Митрофан відгукнувся:

— Счас, вашбродь! Так, що брикається... Підполковник запалив цигарку, підкрутив вуса й нервово

чекав. Біля нього зібралися вже майже всі штабні франти. Трохи поодалік згуртувалися козаки, вістові й днювальні, Нарешті на воротях стайні з'явився Митрофан. Він дер* жав у обох руках вуздечку й посувався задки. За ним бистрими очима блищала чорна, з білою лисинкою на лобі, голова Шекспіра. Ось і весь він з'явився, чорнявий красунь, франт у білих панчішках. Підполковник Пивоварів кахик нув і ковтнув слину. Ротмістр Рюпа обвів присутніх поглядом переможця. Отожбо, пане підполковнику, ваше Ватерлоо... Сільвупле! Ну як?

— Гран мерсі, ротмістре,— сказав підполковник.— Парі американське?

— Так точно!

— Можна вимагати що завгодно?

— Так точно!

— Я виграв і вимагаю коня...

Ротмістр Рюпа зблід. Він не чекав такого закінчення.

— Алеж ви... підполковнику... Росінант...

— Ви самі росінант, ротмістре!—під регіт штабних франтів крикнув Пивоварів.— Митрофане, добре стежте за конем... Як що трапиться— запорю!

Підполковник повернувся й пішов до штабу. За ним рушили штабні франти. Ротмістр Рюпа метнувся за підполковником, зробив два кроки, махнув рукою, сів на землю И заплакав. От тобі й Ватерлоо... і він Наполеон дев'ятсот дев'яносто девятий!

Вістові й днювальні трохи не репнули зо сміху. Така Історія! Пан підполковник Пивоварів програв американське парі, а виграш забрав собі... Найбільше ж реготалися над Рюпою. З нього дійсно було жалюгідне видовисько: сидів у гною посеред двору й по блискучих шаврових леях його ґаліфе повзали гнойові мурашки. Ротмістр Рюпа плакав гіркими сльозами за Шекспіром, як не плакав би мабуть за нареченою.

Нарешті він виплакався, підвівся з землі й пішов до штабу. Там він скорчив приємну фізіономію й, не відповідаючи на глузливі репліки товариства, снував таємну постанову: ні йому ні мені... кришка!

Чутка про Ватерлоо ротмістра Рюпи рознеслася по всій залозі. Вахмістр Дем'янов, кидаючи окраєць хліба у каталажку Дроботі, сказав:

— Скоро тобі буде допрос... Усіх вас рубати треба... З-за коня он чоловік пропадає...

— З-за якого коня?—хникнув Дроботя.— Стріляйте коня, я ж тут не при чому.

— З-за більшовицького коня... Знаємо ми вас!

Дроботя аж шдскочив. 135

7^6 —Дядінька, а який кінь? — крикнув він навздогін вахмістрові, що вже віддалявся від дверей каталажки. Вахмістр повернувся, не зупиняючись. Дроботя прилип до квадратового невеличкого віконця.

— Чорний кінь, вороний, у білих панчішках і на лобі лисинка... Будь він проклятий, бузувір! Мені його об'їз-джати треба, дикий...

Дроботя одразу зрозумів, що мова йде про Шекспіра. Одначе він і гадки не мав, що ескадронного Хтокала убито й вирішив коня викрасти, втекти й оддати Хтокалові.

У Лукаша в лазареті сиділи заспівувачі з двох ескадронів. Лукаш бундючився, пика його вся була в фіолетовому хемічному олівці, на вікні біля нього жовтів у шклянці "гоголь — моголь".

— Говорять, будемо йти в наступлєніє...— сказав один з гостей.

— Небезпримінно,— погодився другий.

Лукаш надувся ще більше. Його брала заздрість. На коня він не сяде, хоч би й утік із шпиталю. Як же це так — ескадрон піде в наступ,а він лежатиме в лазареті... Ще скажуть, що Лукаш боягуз! І Лукаш козирнув, щоб хоч трохи розвіяти гнітючий свій настрій:

— А я нову пісню складаю...

Заспівувачі засміялися улесливо, а один нахаба ляпнув:

— Видко пана по халяві... того в тебе й писок у красці!

— То олівець... — виправив його Лукаш і додав сердито:— А тебе в наступлєніє вб'ють і ти не почуєш моєї нової пісні...

— Ну, то ти вже...— зніяковів нахаба. Але Лукаш рознервувався. Лукаш крикнув сестрам-жалібницям, що хтиво стежили за ним здалеку:

— Гоніть їх у три шиї... В мене підвищена температура! Жалібниці стали випроваджувати заспівувачів з палати.

Ті мабуть не пішли б та з надвору зачулися рвучкі сиґнали.

Коноводи поскорей, Виводите лошадей!—

мідно виводив горніст і заспівувачі, перестрибнувши через Лукашеве ліжко, вискочили на вулицю. їхні коні стояли прив'язані до штахет їв; вони рвонули повідки й закуріли вулицею...

Червоні готувалися до наступу.

Підполковник Пивоварів вирішив перед тим, як приймати бій підбадьорити своїх салдат.

— Ротмистре Рюпо!—гукнув він.— Накажіть сідлати мого нового коня...

Ротмістр Рюпа, стиснувши зуби, вийшов на двір.

— Митрофане, сідлай коня панові підполковнику...

— Вашого, вашбродь?—відгукнувся Митрофан,

— Мого їхнього,— відповів ротмістр.

Крізь невеличке квадратове віконце Лукаш бачив, як Митрофан вивів із стайні Хтокалового Шекспіра,як підполковник Пивоварів боязко зліз на нього й у супроводі штабних виїхав з двору.

На майдані чекала вишикувана залога.

— Салдати!—крикнув підполковник Пивоварів, зупинившись перед фронтом. — Червона сволоч загрожує нам наступом...

Шекспір заграв під паном підполковником. Його дратували незнайомі мундири офіцерів і салдат. Пан підполковник Пивоварів глянув коневі між вуха, затис повідок і, нервово йорзнувши на кульбаці, продовжував:

— Червона сволоч загрожує нам наступом...

Наче підтверджуючи його слова, десь зовсім недалечко оухнуло з гармати. Ротмістр Рюпа скривився від задоволення, побачивши, як пан підполковник хитнувся в куль-ваці. 137

— Салдати!—кричав, чорніючи лицем, підполковник, умремо за нашу мать Росію, покажемо червоним узурпаторам кузькину мать...

Шекспір нервово вдарив копитом.

— Покажемо їм кузькину мать, салдати, як наші предки шведам під Полтавою...

Знову вдарила гармата. Через майдан перелетів набій І розірвався десь за церквою. В церкві повилітали шибки. Заіржали коні. Конячим жахом жахнувся Шекспір, напну" дугою блискучу шию, натягнувши повідки, підкинув задом раз і вдруге. Панова підполковникова суха фігура вдарилася об кульбаку, а за другим разом вилетіла з кульбаки й, перелетівши через голову Шекспіра, нежива простяглася долі...

Скинувши з себе пана підполковника, Шекспір одійшои у бік і мирно став пощипувати травичку, що густо рослі" на майдані.

Прилетів санітарний автомобіль.

Спішно розходились на позиції частини.

Ротмістр Рюпа під'їхав до Шекспіра в задумі. Що ро* бити?—думав ротмістр. Розстріляти коня, як раніш вій був вирішив, щоб не дістався кінь ні йому ні Пивоварову V Алеж тепер немає Пивоварова й виходить кінь — його за конна власність — бойовий трофей — належить йому,., А офіцерське слово? Він дав слово розстріляти коня й мусить...

Невідомо яке чуття перемогло б у ротмістрові Рюпі, чи офіцерський гонор, чи бажання мати коня — звіра, коли 0 не з'явилося ще й третє почуття боязні... Кінь звір! ВІН уже вбив підполковника Пивоварова, невже він посоро миться те ж саме зробити з ротмістром Рюпою?!.

І ротмістр Рюпа витяг парабелюм, націлився у вухоШек^ спірові й натиснув ґашетку.

Шекспір мотнув головою, впав, хруснувши суглобами.

рвонув задніми й застиг, пустивши з ока криваву сльозу... Ротмістр Рюпа дав остроги своєму коневі.

— Росінант!— вилаявся він, ховаючи парабелюм.— Геморой...— і чомусь згадав Митрофана, як той питав у нього:

— Якого коня, вашого?

Чортів Митрофан! Хто б міг подумати...

Вахмістр Митрофан Дем'янов звичайно ж і не подумав об'їзджати Шекспіра. Він навіть боявся стати до нього спиною. І тепер, коли Митрофан побачив метушню й паніку, що зчинилася після несподіваного

більшовицького обстрілу й смерти підполковника Пивоварова,— в нього визрів раптом несподіваний плян. Вахмістр Митрофан Дем'янов одчинив Дроботіну каталажку. Дроботя стогнав у кутку роздряпуючи шомпольні рани. Він тремтів, передчуваючи неприємність допиту.

— Дядінька,— заскімнив він,— невже на допрос?

— Який там у чорта допрос!— гримнув на нього Митрофан.— На ось одягни штани та тікай, поки тебе не пришили тут... Гайда!

Не чекаючи відповіді,Митрофан скочив на коня й подався геть за штабом, що вже курів останніми широкими вулицями міста.

Дроботя ледве підвівся з підлоги, спробував натягти на себе штани, але побите тіло щеміло й свербіло — груба вовна штанів ятрила свіжі ранки від шомполів і так затиснувши в кулаці ліву холошу, а праву, волочучи по землі, перехильцем пошкандибав Дроботя вулицею...

Ніхто не зупинив його на воротях. На вулиці теж було пі душі — тільки з вікон часом визирали здивовано — перелякані обиватслі: всетаки, хоч чого вже довелося бачити яа революцію, а по вулицях без штанів ще ніхто не ходив...

Так дійшов Дроботя до майдану, що біля церкви. В церкві од більшовицьких вибухів повилітали всі шиби й Дроботя, :іадравши голову, дивився, як горобці в одну шибу вилітали, 139

140 залітаючи до другої. Так він спіткнувся об щось м'яке И пухке й упав, прооравши носом довгу борозну. Озирнувся — те, щось пухке й м'яке — було вороним конем у білих панчохах і з білою лисинкою на лобі...

— Шекспіре! Шекспіре!—кинувся до коня Дроботя, але хоч він і наголошував на "е", однаково Шекспір не підвів голови на його волання й тоді Дроботя припав л" холодного Шекспірового живота й заплакав...

Не пощастило йому врятувати Шекспіра. Який він нещасний, який він каїн, господи прости, каїном навіки й лишиться, буде за пачку махорки вимінювати блискучі ка" бури й портупеї, а за грудочку цукру купуватиме душу кавалериста...

— Шекспіре, Шекспіре!—волав, лежачи на холодному животі коня, Дроботя.— Не врятував я тебе, негодяй, мерзотник... Я негодяй, я мерзотник...

— Ай вірно!— прогримів над Дроботею чийся голос, що нагадував каркання сорокалітньої галки на лісному весіллю.— А й вірно... Негодяй і мерзотник!

Дроботя підвів голову й побачив над собою Ваську Хмурого, замісника Лукашевого. Тепер Васька бундючився й гнув кирпу.

— Ех, ти козак, чого ти без штанів?!. Не позор еска" дрона, Каїне!— крикнув йому Васька Хмурий.—Одягайся...

— Шекспір...—тільки й зумів промовити Дроботя й,во* лочучи за собою штани, почвалав з майдану. Йому все тіло боліло від шомполів і в першого кавалериста, що зустрівся йому, Дроботя запитав:

— Де лазурет, товаришок?

А дізнавшися, почвалав до лазарету.

Лазарет уже прибув до міста й розташувався в будинкові жіночої гімназії. Поранені лежали в просторих авдиторіях, що дхнули рожевими

мріями гімназисточок про стрункихстудентів з другого курсу технологічного.

Дроботя зайшов у першу "палату" й крикнув,не дивлячись на людей:

— Дайте мені якоїсь мазі... од шомполів І

Лукаш лежав саме тут і знову біля вікна. Біля нього мже сиділо знову з чвірко заспівувачів, а сестри-жалібниці мі крутили йому черговий "гоголь — моголь".

— Чого галасуєш?—крикнув озвіріло Лукаш, озирнувся, пізнав Дроботю й додав: — Каїн...

У Дроботі випали з рук штани.

— Лукашок!—простогнав він,— убили Шекспіра, як "ке ж тепер наш ескадронний!

— Убили? Хто?—крикнули заспівувачі, а сестри —жалібниці перестали крутити "гоголь — моголь".

— Убили біляки, будь вони прокляті,— скривився Дро-Потя,— а я сидів у каталажці й нічого не міг зробити...

Лукаш пильно вдивлявся в Дроботіне обличчя.

— Сестрьонки, гоніть їх у шию всіх... У мене підвищена температура! — раптом крикнув він і,коли жалібниці витурили заспівувачів з палати, а Дроботю потягли на перевязку — Лукаш витяг з-під подушки обгризеного хеміч-ного олівця, послинив його й став писати пісню... Й дивно — пісня в нього виходила легко з-під олівця,немов би тільки

Шекспірової смерти йому не вистачало до рими... А коли найшли сестри-жалібниці, він сказав з ясним виглядом продливого свого обличчя:

— Сестрьонки, слухайте. —

І став співати...

А Васька Хмурий корчився від заздрости під вікном. Все-таки він був замісником і не міг складати пісень, хоч би й поганих...

24/XII 29 р. Харків — Київ